

ПРОБЛЕМА СПІВПРАЦІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З СІМ'ЄЮ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З НИМИ

У зазначеній статті знайшли своє відображення деякі результати проведеного дослідження, суть якого полягає у розробці і апробації технологій роботи з сім'ями різних типів на предмет сприяння їм у вихованні дошкільників та запобіганні насильства над ними.

Ключові слова: соціальний педагог, жорстоке поведження, сім'я, дитина.

Сучасна сім'я визначається як інституційована спільнота, що складається на основі шлюбу, породженій ним спільній правовій і моральній відповідальності батьків за здоров'я дітей, їхню соціалізацію і виховання. Разом з тим, загальною тенденцією стало скорочення числа шлюбів, зменшення середньої тривалості шлюбу, зростання позашлюбного народження дітей і неповних сімей, широкий діапазон індивідуальних моделей сім'ї.

Поширеним явищем стала неповна сім'я - сім'я, в якій немає одного з батьків, переважно батька. Психологічний статус матері одиночки ускладнений тим, що вона, залишаючись без підтримки батька, вимушена повністю взяти на себе відповідальність за здоров'я і виховання дітей. Відповідно материнська нестабільність зумовлює емоційне напруження, тривожність, агресію, депривацію провідних потреб дитини. До цього необхідно додати загальну соціальну незахищеність неповних сімей. Матеріальної і соціально-педагогічної підтримки потребує більшість неповних сімей; сім'ї з дітьми-інвалідами; сім'ї з батьками-інвалідами; багатодітні сім'ї; студентські сім'ї з дітьми; сім'ї безробітних; сім'ї біженців і вимушених переселенців; проблемні сім'ї. У таких сім'ях досить часто діти стають жертвами жорстокого поведження з ними. На підставі аналізу і систематизації практичного досвіду в ми в процесі дослідження спробували визначити соціально-педагогічні проблеми молоді сім'ї та напрями роботи з їх розв'язання. На нашу думку, до них можна віднести.

1. Недостатню психолого-педагогічну компетентність батьків, їхню невисоку педагогічну культуру. Відповідно оптимальними напрямками соціально-педагогічної роботи можна вважати *інформування, пояснення, консультування із залученням різних спеціалістів.*
2. Деформації сімейно-батьківських стосунків вимагає застосування консультацій та діагностично-корекційної роботи; комплексної соціально-педагогічної підтримки, спрямованої на створення сприятливого мікроклімату в сім'ї в період короткочасної кризи; соціально-педагогічного патронажу.
3. Порушення у розвитку, соціалізації дитини вимагає застосування діагностично-корекційної роботи з дитиною та батьками; координаційної посередницької допомоги; допомоги в інформуванні - надання інформації з питань соціального захисту, консультативна допомога; соціально-педагогічний патронаж.
4. Проблеми батьків (психопатологія, конфлікти в сім'ї, асоціальні прояви та ін.) - педагог виступає як посередник між сім'єю і спеціалістами, які працюють з нею.

Як відомо, виховний потенціал сім'ї - це її здатність реалізовувати функцію виховання, розвитку й соціалізації дитини. Виховний потенціал сім'ї складають комплекс факторів і умов, що визначають її педагогічні можливості: чисельність і структура сім'ї; морально-психологічна атмосфера і характер внутрішньо сімейного спілкування; життєвий і професійний досвід батьків, рівень їхньої освіти і педагогічної культури; розподіл обов'язків у сім'ї; організація сімейного дозвілля, сімейні традиції.

Із множини існуючих типологій сім'ї (психологічні, педагогічні, соціологічні) найбільш відповідною до завдань соціально-педагогічної діяльності, на наш погляд, є комплексна типологія, яка включає категорії сімей, що різняться рівнем соціальної адаптації: благополучні сім'ї; сім'ї «групи ризику»; неблагополучні сім'ї; асоціальні сім'ї.

Вважаємо, що соціальні педагоги у своїй роботі з різними сім'ями, де є діти, повинні використовувати такі методологічні підходи: 1) концептуальний аналіз:

збирання даних, визначення кількості проблем, оцінка актуальності кожної з них, уточнення цілей, вибір соціально-педагогічних альтернатив та оцінка результатів відповідних дій; 2) сприяння взаємодії: створення умов для повноцінного виховання дитини, формування сімейної згуртованості, мобілізації енергії та полегшення зв'язків, обговорення умов та обмін думками між сторонами, залучення соціального педагога до вирішення проблеми.

З огляду на перелічені завдання та методологічні підходи можна умовно поділити знання та навички, необхідні соціальному педагогу для роботи з сім'єю, на три сфери: знання психологічних особливостей процесу формування особистості дошкільника; практичні методи: техніка втручання - комунікація, діагностика, просвітництво, консультування, соціально-педагогічна підтримка і корекція, соціально-педагогічна допомога; технічні навички: збирання, перевірка та аналіз даних за допомогою комп'ютерних програм, ведення комп'ютерних баз даних.

Працюючи з сім'ями різних типів соціальному педагогу необхідно вміти налагоджувати контакти між членами сімей, сприяти виробленню спільних поглядів і позицій на процес формування особистості дитини.

У своїй роботі соціальному педагогу, як показали результати проведеного дослідження, не слід недооцінювати так званих технічних навичок. Вони здебільшого асоціюються з моделлю соціально-педагогічного планування. Завдяки належній і своєчасній діагностиці батьки можуть прийняти правильне рішення. Тому соціальні педагоги повинні вміти не тільки збирати дані, а й оцінювати їх, вимірювати проміжні та кінцеві результати діяльності, забезпечувати батькам можливість прийняття вірних рішень. Отже, технічні навички можна поділити на три групи: оцінка й аналіз даних; практичне застосування даних, перетворення їх на стратегії; розуміння особливостей соціалізаційного процесу і методів впливу на нього.

У ході проведення дослідження ми дійшли висновку, що методологічною основою співпраці соціального педагога і батьків у справі запобігання насильству над дітьми є грамотно організована соціально-педагогічна діяльність, яка характеризується зміною змісту, форм і методів, що циклічно повторюються при розв'язанні кожного нового завдання в соціально-педагогічній роботі.

Цілісний соціально-педагогічний процес, згідно з Л. Мардахаєвим, постає у вигляді трьох етапів: підготовчого; безпосередньої діяльності або реалізації обраної соціально-педагогічної технології; підсумкового.

Кожен із етапів має своє призначення, зміст і послідовність реалізації, а в сукупності повний цикл реалізації соціально-педагогічної технології - від виникнення соціально-педагогічної задачі до її повного розв'язання.

Найбільш продуктивним у роботі з сім'єю залишається комплексний підхід. Практика, заснована на комплексному підході, передбачає здатність всебічного аналізу сімейної ситуації й уміння здійснювати різноманітні дії, для чого необхідні: варіативність методів; проведення роботи на різних рівнях (груповому, індивідуальному, громадському); здійснення роботи в команді, що дозволяє розподілити обов'язки і відповідальність між різними спеціалістами; комплексно оцінювати стан наявності чи відсутності насильства над дітьми у сім'ї. Одним із способів реалізації комплексного підходу і роботи в команді є консилиуми. Представники різних професій зустрічаються задля розв'язання труднощів і проблем дитини та її сім'ї. Відкрите обговорення, обмін думками та інформацією дозволяють аналізувати проблему з усіх позицій. Крім того, консилиуми допомагають налагодити спільну роботу, дотримуватись єдиної стратегії в наданні допомоги сім'ї.

Багатовимірність і складність проблеми роботи із запобігання насильству над дітьми у сім'ї, а також роботи з сім'ями де виявлені факти насильства, обумовлюють комплексність і системність діагностики. Комплексний підхід до діагностики, всебічний аналіз соціально-психологічної обстановки у сім'ях, означає не зміщення діагностичних функцій педагогів і психологів, а їх функціональну взаємодію, що сприяє поглибленню знань про особистість дитини та її мікро соціум, розв'язанню завдань гармонізації розвитку й соціалізації дітей.

Метою комплексної діагностики насильства над дітьми є ранній вияв його ознак, вивчення соціальної ситуації їхнього розвитку, визначення домінанти відхилень. Комплексне діагностування передбачає розв'язання таких завдань: визначення рівня деформації та характеру дисгармоній різних сторін, якостей і властивостей особистості дитини, викликаних таким станом; вияв шляхів і

способів їх профілактики і корекції; прогнозування подальшого розвитку дитини як суб'єкта спілкування, діяльності та самосвідомості; вивчення ефективності проведеної роботи в реальних змінах особистості дитини і ситуації її розвитку. Змістовними критеріями діагностики, що впливають із сутнісних характеристик соціально-педагогічної занедбаності дошкільника, виступають: відсутність патології розвитку; несприятлива соціально-педагогічна ситуація розвитку; неадекватна відповідно вікових вимог та індивідуальних особливостей активність дитини як суб'єкта спілкування й діяльності; нерозвиненість дитини як суб'єкта самосвідомості; соціальна дезадаптація та педагогічні труднощі дитини.

Розроблена в ході проведеного експерименту комплексна діагностика соціально-педагогічної занедбаності дошкільників обіймає низку етапів. Дані одержані у ході комплексної діагностики на кожному етапі діагностичного процесу, обговорюються на психолого-педагогічному консилиумі з метою вироблення загальної стратегії профілактичної і корекційної роботи та подальших напрямів діагностики.

На першому етапі широко використовується разом із спостереженнями метод комплексної експрес-діагностики стану соціально-педагогічної занедбаності дітей.

На другому етапі триває більш поглиблене вивчення групи соціально і педагогічно занедбаних дітей із залученням різних спеціалістів, у зв'язку з чим використовується метод психолого-медико-педагогічного консилиуму. Останній виконує організаційно-координуючі функції, його завданнями є:

- вияв характеру негативних проявів і їх причин, пов'язаних із соціокультурними та психолого-педагогічними чинниками;
- розробка і узгодження основних напрямів і методів діагностичної і корекційно-профілактичної роботи із дезадаптованими дітьми;
- інтеграція психолого-педагогічних знань, обмін діагностичною інформацією в інтересах дитини;
- аналіз ефективності проведеної роботи.

Таким чином, проблема розробки ефективних технологій роботи з сім'єю у запобіганні насильства над дітьми потребує нових нестандартних рішень та

інноваційних підходів.

This article deals with the problem of social pedagogue's collaboration with young families. The special attention is paid to working out and implementation the technologies of social pedagogical work with children. These technologies are working out during the experiment and are successfully implemented.

Keywords: *social teacher, cruel conduct, family, child.*

СПИСОК ОСНОВНИХ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Василькова Ю. В. Методика и опыт работы социального педагога. - М.: «Академия», 2001. - 160 с.
2. Машовець М. А. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку. - К.: ОРІС, 2000. - 182 с.
3. Мардахаев Л. В. Основы социально-педагогической технологии : Учеб. пособие для студ. - Рязань: Изд-во «Ярмарка», 1999.- 92 с.
4. Методика и технологии работы социального педагога / Под ред. М. Галагузовой и Л. Мардахаева. — М.: Академия, 2002. — 254 с.
5. Психокоррекционная и развивающая работа с детьми дошкольного возраста. Учеб. пособие для студ. / Под ред. И.В. Дубровиной. - М.: «Академия», 1999. - 147 с.
6. Технології соціально-педагогічної роботи: Навч. посіб. / За ред. А. Й. Капської. - К., 2000. - 372 с.
7. Шакурова М. В. Методика и технология работы социального педагога: Учеб. пособ. - М.: «Академия», 2002. - 272 с.
8. Шептенко П. А., Воронина Г. А. Методика и технология работы социального педагога. - М.: «Академия», 2001. - 243 с.